

Godišnjaku): Albanija, Armenija, Austrija, Azerbejdžan, Bjelorusija, Belgija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Kipar, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Gruzija, Njemačka, Grčka, Mađarska, Island, Irska, Italija, Kosovo, Latvija, Lihtenštajn, Litvanija, Luksemburg, Makedonija, Malta, Moldova, Crna Gora, Holandija, Norveška, Poljska, Portugal, Rumunija, Rusija, Srbija, Slovačka, Slovenija, Španija, Švedska, Švicarska, Turska, Ukrajina i Velika Britanija.

Kada je u pitanju naš region važno je istaći da je izvještaj o Bosni i Hercegovini uradio Aid Smajić docent na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu. Izvještaj o Srbiji je napisao Srđan Barišić, postdiplomac na Odsjeku za sociologiju, Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, a za Hrvatsku je autor Dino Mujadžević, istraživač koji radi pri Hrvatskom institutu za historiju u Slavonskom Brodu. Izvještaj o Sloveniji uradio je Christian Moe, doktorand historije religija sa Univerziteta u Oslu, dok je o Crnoj Gori pisala Sabina Pačariz koja se bavi istraživanjem migracija Bošnjaka iz bivših jugoslovenskih republika u Tursku na Marmara univerzitetu u Istanbulu, a o Kosovu je pisao Besa Ismaili, profesor engleskog jezika na Fakultetu islamskih nauka u Prištini. Tekst o Makedoniji je napisao Muharem Jahja istraživač na Institutu za kulturno i duhovno naslijeđe Albanaca u Skoplju.

Godišnjak muslimana u Evropi je važan izvor informacija za vladine i nevladine institucije u svijetu, za novinare i političare, kao i referentan izvor za naučnike i istraživače. Već petu godinu izlazi u izdanju renomirane svjetske izdavačke kuće "Brill" iz Leidena, lidera koji iza sebe ima više od tri stoljeća tradicije u štampanju naučnih radova. Peti tom je odštampan na 706 stranica B5 formata u tvrdom koričenju. Cijena izdanja je 192 eura i može se naručiti online na web-stranici izdavača www.brill.com.

M. Kovač

Bošnjaci i Evropa

Velić, Abdulgafar. (2013) *Bošnjaci i Evropa*. Sarajevo : Dobra knjiga; 198 stranica.

Želim večeras u ovom lijepom zambijentu Bošnjačkog instituta iskazati zahvalnost na vašem prisustvu ovom jednom intelektualnom razgovoru o Bošnjacima i njihovom mjestu u Evropi. Povod ovom druženju i razgovoru je knjiga *Bošnjaci i Evropa* koju je napisao mr. Abdulgafar Velić. Ovo je ujedno i njegova magistarska radnja *Evropa u djelima Bošnjaka u periodu austrougarske uprave nad BiH 1878-1918*, koju je odbranio na FIN-u. Knjiga je objavljena u Sarajevu 2013. godine. Izdavač je Dobra knjiga. U ovoj knjizi je obrađen period Austro-Ugarske monarhije i stanje Bošnjaka u tom periodu, odnosno bošnjačko razumijevanje Evrope i zapadnoevropske kulture u periodu austrougarske uprave nad Bosnom i Hercegovinom 1878.-1918.

Abdulagafar ef. Velić je imam u Istiklal-džamiji na Otoci, jednoj od najvećih džamija u BiH. Uspješan je imam i muallim koji u ovoj godini poučava 250 naše djece u mektebu. Kao hatib iza sebe ima preko 1.000 hutbi koje je održao. Neke od hutbi je objavio u knjizi pod naslovom *Pod bosanskim kubetom*. Koautor je knjige *100 bošnjačkih imama iz perioda 1912.-2012.*, kao i knjige *Priručnik za mukabele*.

A sada vam želim kazati nešto o bošnjačkom iskustvu Evrope utemeljenom na ovoj knjizi. Poznato je da su Bošnjaci 415 godina bili pod osmanlijskom vlašću, ili u okrilju islamskog kulturno-civilizacijskog kruga. Govorili su arapski, turski, perzijski i bosanski

jezik. Nakon Berlinskog kongresa Bošnjaci dolaze pod upravu Austro-Ugarske s kojom su imali nekoliko teških ratova. Najpoznatiji otpor Austro-Ugarskoj Bošnjaci su pružili 1737. u boju pod Banjom Lukom, braneci svoj vjerski identitet i svoju domovinu i u tom boju pobijedili. 1878. također su pružili snažan otpor, ali tada nisu uspjeli. Neki ljudi, svjesni snage i moći Austro-Ugarske, nisu uopće pravili nikakav otpor, čak su sugerisali da se to ne radi. Takav je bio muftija mostarski Karabeg, koji je zbog toga ubijen od strane Bošnjaka. Kako su se borili 1878. protiv Austro-Ugarske, tako su se i 1914. borili na njihovoj strani.

Bosanski katolici pa i pravoslavci su novu vlast dočekali s velikim oduševljenjem ali i kao nacionalno oslobodjenje, priliku za emancipaciju. Bošnjaci su, pak, bili potpuno nesprenni, neorganizirani i bez bilo kakve podrške sa strane, za razliku od njihovih komšija. Osman Nuri Hadžić naglašava da je jedan od razloga stagnacije Bošnjaka neravnopravan položaj u odnosu na druga dva naroda i gubljenje svoje slobode i svog serbesluka.

"I došla godina 1878. i mnogi se razočarali. Evropske velesile dadoše mandat Austro-Ugarskoj, da zaposjedne ove krajeve, da uspostave mir i uvedu blagostanje, jednako za sve, ali i tako pioniri nove uprave dođoše sa predispozicijom kao osloboditelji za jedne, a pobjeditelji za druge. Stoga su Muslimani u prvom času već gledali u ovom događaju konac svoje slobode i svoga serbesluka, dok su drugi nemuslimanski narodi to smatrali svojim izbjavljenjem i likovali od veselja." Abdulhak, *Behar*, 1906.

Prva velika reakcija Bošnjaka na okupaciju Austro-Ugarske bila je hidžra, napuštanje svojih ognjišta i odlazak u slobodne dijelove Osmanskog carstva.

Hidžra nije bila izraz samo promjene vlasti, ili ekonomske prirode, ona je bila izraz i prozelitizma od strane katoličke crkve, pritisaka i okrutnosti nove vlasti prema svima koji su pružili otpor, te dolazak nove kulture koja donosi i nove vrijednosti. Jedan dio uleme je podržavao iseljavanje u

Tursku zbog novih društveno-političkih prilika, dok su drugi tražili da se ostane u svojoj domovini. Tuzlanski muftija Azabagić piše *Risalu o hidžri*, u kojoj život pod nemuslimanskom vlašću smatra dopuštenim za muslimane. On poziva muslimane da poštuju zahtjeve vremena, da shvate trenutnu situaciju i položaj Bošnjaka kao i drugih muslimana u svijetu. On ističe da u domovini gdje se ne prisiljava na šerijatske zabrane, razvrat, ne grdi ga se zbog njegove pobožnosti nema opravdanja za hidžru. "Prema ovome, ko god živi u domovini koja nije pod pritiskom nasilnika, koja ga ne prisiljava na šerijatom zabranjene stvari, ne prisiljava ga na razvrat, ne zlostavlja ga niti ga grdi zbog njegove bogobožnosti, a uz to on ne izbjegava vršenje raznih loših djela oprečnih šerijatu i tvrdi da namjerava učiniti hidžru na Allahovu putu, laže u svojoj tvrdnji."

Također, iako je potpisan ugovor da će suverenitet nad Bošnjacima i Bosnom imati sultan, Austro-Ugarska će na svaki način raditi da prekine bosanske veze sa sultanom. U tom smislu je bilo i formiranje samostalne Islamske zajednice koja će biti potpuno odvojena od sultana i šejhul-islama. To je, također, pokrenulo val muhadžira, jer se nisu mogli pomiriti s činjenicom da nemuslimanska vlast određuje i postavlja vjerske predstavnike. Formiranje Rijaseta bila je uvertira i prvi korak ka aneksiji BiH 1908. Formiranju Rijaseta prethodilo je jedno pismo koje je upućeno od muslimana iz Sarajeva austrougarskom caru. U pismu se ističe lojalnost novoj vlasti, ali i želji da se odreknu suvereniteta sultana. Zanimljivo je da u pismu nema potpisa ljudi koji su navedeni, što nas dovodi u sumnju čije je to zapravo pismo bilo. Nakon što je sultan 1880. godine za bosanskog muftiju postavio Ahmeda Šukri ef., bivšeg kadi askera, dolazi do velikog negodovanja Austro-Ugarske zbog toga što se nije postavio neko od domaće uleme, jer je praksa Francuske u okupacionim dijelovima sjeverne Afrike da imenuje domaću ulemu. Nakon velikog pritiska i insistiranja Austro-Ugarske,

šejhul-islam 9. februara 1882. imenuje Hilmi ef. Omerovića da rukovodi vjerskim i šerijatskim poslovima kod Bošnjaka. Svečano ustoličenje bilo je 15. decembra 1882. u sarajevskoj rezidenciji Konak. Od tog datuma Bošnjaci će imati Islamsku zajednicu odvojenu od Carigrada, čija se krovna institucija naziva Rijaset Islamske zajednice. Rijaset je bio sastavljen od četiri člana, a na njegovom vrhu je reisul-ulema. Dakle, bez obzira na negativan stav jednog broja Bošnjaka na formiranje Rijasetu, može se kazati da je to bio presudan korak ka očuvanju Bošnjaka. Može se postaviti pitanje šta bi bilo da se to nije desilo i da smo I svjetski rat dočekali bez formiranja Rijasetu Islamske zajednice. Prema nekim istraživanjima, doživjeli bismo sudbinu muslimana Srbije, Rumunije, Bugarske. Formiranje Rijasetu bit će veoma važan korak u emancipaciji muslimana, kao i formiranju savremene bošnjačke nacije.

U ovom periodu dogodio se jedan važan pokret za vakufsko-mearifsku autonomiju koju je predvodio mostarski muftija Ali Fehmi Džabić. Naime, odvođenje maloljetne djevojčice Fate Omanović iz Bijelog Polja kod Mostara u maju 1899., rušenje džamija, uzurpacija vakufa, pretvaranje mezaristana u parkove i lokacije za nove stambene jedinice, pokrenut će nezadovoljstvo Bošnjaka. Također su zabilježena nasilna pokrštavanja djece u Travniku koju su pokrstili fratri. To su: Fata Begović, pokrštena kad je imala 13 god, Nura Brajina iz Karaule, jetim Šerif Baručija sa 12. god., Alija Salkić iz Viteza, Abdulah Vrselja i Mustafa Arnautović iz Travnika. Malo je knjiga i brošura koje iznose nepravdu i proganjanje Bošnjaka od Austro-Ugarske. Ta djela su uglavnom anonimna. Jedan takav primjer je brošura pod naslovom *Proganjanje islamskog naroda u Herceg-Bosni*, objavljena u Novom Sadu 1900.

Ovaj pokret za vakufsko-mearifsku autonomiju imao je punu podršku tradicionalne uleme, zbog čega će uslijediti podrška gotovo cijelog bošnjačkog naroda. Na tragu ovog pokreta osnivaju su prve političke

organizacije kao što je *Muslimanska narodna organizacija na čijem je čelu Ali-beg Firdus*. Zatim se osniva *Muslimanska napredna stranka* u Tešnju 1908. koju vodi Ademaga Mešić. Naime, učesnici pokreta za vakufsko-mearifsku autonomiju postaju svjesni da zajedno s političkim pitanjima i rješenjima, rješavaju i vjerska pitanja, odnosno da bez političke nema ni vjerske slobode.

U ovom periodu dolazi do procesa evropeizacije – prilagođavanja na zapadnoevropsku kulturu, modernim evropskim standardima. Prof. Fikret Karčić kaže da se proces širenja modernih evropskih vrijednosti naziva modernizacija ili evropeizacija koju su zapadnoevropski narodi smatrali svojom kulturnom misijom i emancipacijom istočne Evrope i Balkana. "Zapadnoevropski narodi proces evropeizacije posmatrali su kao kulturnu misiju i emancipaciju istočne Evrope, Balkana kao i drugih dijelova svijeta. Kada je riječ o Bosni, za zapadnoevropske političare ona je bila divlja turska pokrajina koja s dolaskom Austro-Ugarske monarhije postaje civilizovana balkanska država."

Bošnjaci su najčešće modernizaciju i evropeizaciju izjednačavali s okupacijom i kršćanstvom. I zato se iz straha i želje da očuvaju svoj identitet, svoju vjeru, u početku austrougarske uprave, zatvaraju, getoiziraju i gotovo sve projekte nove vlasti odbacuju. Tomu je bio razlog što su se još uvijek nadali povratku osmanlijske vlasti. Uprkos velikom otporu, modernizacija i evropeizacija zahvatila je sve segmente života u Bosni pa i među Bošnjacima. Oni su prihvatili sva moderna tehnička dostignuća, štampariju, modernizaciju škole i obrazovnog sistema, šalju svoju djecu na školovanje u Beč, prihvataju mnoge druge kulturne vrijednosti koje su dolazile iz Evrope. Ipak, najveći otpor je bio u školovanju djece, modernizaciji obrazovanja i uključivanju žene u javni život. Zbog toga Austro-Ugarska 1884. osniva Mektebi-nuvab (Šerijatsku sudačku školu), zatim Daru-l-muallimin, gdje

se odgajaju nastavnici za reformirane mektebe.

Značajnu ulogu u ovom periodu imali su Dž. Čaušević, reisul-ulema, S. Bašagić, Osman Nuri Hadžić, Šukrija Alagić, Seid Serdarević, Edhem Mulabdić, Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak i drugi. Oni su bili istinski reformatori. Pokušali su objasniti važnost prihvatanja evropskih vrijednosti koje su omogućavale opstanak Bošnjaka na ovim prostorima, uz ljubomorno čuvanje svoje islamske tradicije i identiteta.

Bašagić se protivio zatvorenim vjerskim krugovima koji odbijaju moderno obrazovanje, pa kaže: “Ko misli da nam ne treba moderno obrazovanje ljudi taj nejma pojma o svijetu, taj ne vidi dalje od nosa.”

“Ko svoj razum znanjem ne ukraši, zaplakat će na grobu prošlosti, kad mu stanu beharati vlasi.”

Osman Nuri Hadžić, uviđajući problem našeg nazatka i zaostajanja, postavlja pitanje: šta je uzrok tomu?

“Ima ih, koji radi toga, poprijeko osuđuju naš narod, na njega svaljuju svu krivnju, da je narod, nemaran, nehajan, apatičan, da se odupire prosvjeti i napredku, te da radi toga propada. To je – budi najblaže rečeno – objeda i mi tu objedu od našeg naroda najodlučnije odbijamo. Ne narod, nego razni historijski događaji i naše današnje političko stanje i prilike uzrokovale su i uzrokuju, da smo u javnosti tako rekuć zamrli. To i ništa drugo uzrok je našem zastoju, našoj stagnaciji.”

Džemaludin Čaušević, reisul-ulema, na tragu reformatorskih ideja Abduhova, Afganije i drugih, među prvima je bio za prihvatanje evropskih vrijednosti i modernizacije. On je za školovanje naše djece, za skidanje feredža – otkrivanje lica žene, angažiranost žena u javnom životu, za moderne nauke i zanate od kojih će sav svijet imati korist.

“Nije dosta reći: treba učiti i raditi, ta naš svijet uči, radi; nego treba vaizu da najprije prouči prilike i okolnosti, pa da predlaže moderne nauke i zanate, od kojih može sav svijet imati koristi kao na primjer da

roditelji šalju djecu na visoke nauke, pa da imadnemo dosta naobraženih sinova i doktora koji će nas kalemom u ruci braniti od neprijatelja; i kao na primjer da se osnivaju zanatlijska i trgovačka udruženja i novčani zavodi.”

U knjizi je prikazana i rasprava o nošnji, oblačenju žene muslimanke, kao i nošenju šešira. Muhamed S. Serdarević predlaže srednji, islamski put kad je riječ o modernizaciji. On misli da ne valja držati sve neprijateljskim što dolazi od Evrope, ali isto tako ne valja oponašati sve, pa makar i u ime kulturnosti.

“Kako god ne valja držati se neprijateljski prema svemu što je tuđe, što je recimo evropsko, isto tako ne valja tuđince (Evropljane) slijepo oponašati u svemu, pa makar i u ime kulturnosti, jer nejma ni jednog naroda da je bez pogreške i mahana.” (Serdarević Seid, *Muallim*, 1911.).

Završit ću citatom uvaženog akademika Enesa Karića, koji u svojoj knjizi *Prilozi za povijest islamskog mišljenja u BiH u XX stoljeću* ističe da je islamsko mišljenje u XIX i XX stoljeću bilo usmjereno prema razumijevanju i prilagođavanju Evropi i evropskim civilizacijskim vrijednostima i obrascima, odnosno podređeno mnogolikim procesima prilagođavanja:

“Središnje mjesto u islamskom mišljenju bosanskih muslimana krajem XIX i tokom XX stoljeća je pitanje prilagođavanja Evropi i evropskim civilizacijskim obrascima. Stoga se s pravom može kazati da je islamsko mišljenje bosanskih muslimana podređeno mnogolikim procesima prilagođavanja. Islamski i muslimanski mislilac prilagođava i sebe i svoju vjeru, bolje kazati njeno tumačenje, novom vremenu. Tematiziranje prilagođavanja novom (evropskom za vrijeme Austro-Ugarske i euro-balkanskom u vrijeme Kraljevine SHS, Kraljevine Jugoslavije, te potom socijalističke Jugoslavije) stanju stvari jeste onaj jedinstveni tonalitet koji očitavamo posvuda u novijoj bosansko-muslimanskoj i bosansko-islamskoj literaturi.”

Ferid Dautović

Dhafer Youssef: “Birds Requiem”

Nakon izuzetno uspješnih albuma “Malak” (1999), “Electric Sufi” (2002), “Abu Nawas Rhapsody” (2010) i drugih, Dhafer Youssef je svoje ljubitelje obradovao novim albumom “Birds Requiem”. Novi, markantni jedanaesti po redu album ovog umjetnika temelji se na elementima tradicionalnih sufijskih napjeva u kombinaciji s jazzom. Youssefa, koji ne zaboravljaajući svoj umjetnički identitet i posvećenost stalnom istraživanju muzičkih dubina, potraga za transcendentnim muzičkim žanrovima dovodi do klarinetiste Hüsnü Şenlendiricija i instrumentaliste na kanunu, Aytaca Doğana. Novi album, na kojem Youssef sudjeluje kao ‘udist i vokalist, okupio je značajna muzička imena. Hüsnü Şenlendirici (klarinet) i Aytaç Doğan (kanun) na albumu prate Youssefovu vokalnu dionicu. Saradnju s njima Youssef karakterizira kao “povratak korijenima”. Nils Petter Molvaer (truba), Eivind Aarset (električna gitara), Kristjan Randalu (klavir), Phil Donkin (kontrabas) i Chander Sardjoe (perkusije) doprinose stvaranju jazz atmosfere.

Dhafer Youssef je čuveni tuniski instrumentalist na ‘udu, pjevač i kompozitor. Koristeći ovaj melanholični jedanaestožični srodnik lutnje, Youssef neprestano istražuje muzičke granice meditativnog, spajajući istok i zapad, elemente vlastitog stila koji nosi i lične etno zvukove, s etno zvukovima muzičara s kojima saraduje. Zbog toga njegovu muziku ne možemo grubo ograničiti žanrovskom podjelom. Muzika Dhafera Youssefa je sasvim transcendentalna. Youssef